

*О. М. РЖАВСЬКИЙ, докторант
(Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ)*

ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ РОЗВИТКУ ВУГІЛЬНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

Наукові праці МАУП, 2003, вип. 9, с. 154–156

Методологічні підходи до реформування економіки України в умовах її державної незалежності надходили, як правило, ззовні і насамперед від консультантів-експертів Міжнародного валютного фонду та Світового банку без урахування рекомендацій і пропозицій вітчизняних вчених, народних депутатів і практиків-господарників.

Уряди України протягом практично всіх років її незалежності постійно змінювались, надаючи тим самим можливість одним і тим же іноземним консультантам-експертам здійснювати моніторинг своїх дій, уточнюючи тільки їх адресу та цільову рушійну силу. Безумовно, в умовах стабільності кадрів вищих органів державного управління або при врахуванні вітчизняної економічної думки цього не сталося б.

Розглянемо результати втілення деяких іноземних ідей на прикладі вугільної промисловості України.

Кабінетом Міністрів України 2 березня 1994 р. постановою № 141 було затверджено Програму розвитку вугільної промисловості та соціальної сфери шахтарських регіонів на період до 2005 року (Програма “Вугілля”). У 1994 р. згідно з цією програмою за рахунок централізованих капітальних вкладень інвестувалися будівництво шести шахт-новобудов проектною потужністю 10,2 млн т і другої черги семи шахт та чотирьох розрізів загальною потужністю 4,8 млн т; а також реконструкція 46 діючих шахт з приростом потужностей 8,2 млн т.

Крім того, зводились об'єкти будівельної індустрії, соціально-культурного призначення, будувалось житло, природоохоронні об'єкти, реконструювались заводи вугільного машинобудування.

Програмою “Вугілля” передбачалось у 1994–2004 рр. закриття 48 шахт і розрізів з промисловими запасами 178 млн т вугілля і виробничою

потужністю 17,9 млн т, у тому числі в Донецькій області — 17 одиниць, Луганській — 11, Волинській — 3, Львівській — 6, Кіровоградській — 8, Черкаській — 2, Житомирській — одна одиниця.

Передбачалось також закриття в 1995–2004 рр. 10 збагачувальних фабрик (антрацитових) виробничою потужністю 14,5 млн т, у тому числі в Донецькій та Луганській областях — по 5 одиниць (відповідно 7,75 та 6,75 млн т).

Крім того, Програмою “Вугілля” передбачалось будівництво 18,8 млн кв. м житла, лікарень на 9612 ліжок-місць, амбулаторій для прийняття 20780 пацієнтів за день, закладів культури на 7458 осіб, шкіл на 87132 учня та дитячих садків на 34975 дітей.

У 1994 р. дотація на 1 т вугілля становила 202 тис. крб., або 21,7 % до розрахункової ціни на вугілля, і передбачала компенсацію витрат на утримання об'єктів соціально-побутової та соціально-культурної сфер галузі.

Через розгортання в Україні економічної кризи обсяг інвестицій для практичної реалізації Програми “Вугілля” в 1995 р. становив лише 27,1 % загального обсягу потреби в них: 4,4 трлн проти 16,2 трлн крб. Ліквідність вугільної промисловості продовжувала погіршуватись, тому постала нагальна потреба переглянути питання політики інвестицій та дотацій, оцінки рентабельності та конкурентоспроможності шахт [3].

Згідно з Концепцією розвитку паливно-енергетичного комплексу України на період до 2010 року, яку було схвалено Постановою Верховної Ради України від 2 лютого 1994 р., вугільну промисловість передбачалося розвивати в зазначених далі напрямках і за таким економіко-фінансовим механізмом:

- підтримка виробничих потужностей діючого шахтного фонду повинна була здійснюватись за

рахунок власних коштів галузі (джерела формування яких не були джерелами формування державного бюджету);

- реконструкція і технічне переозброєння шахт і збагачувальних фабрик повинні були здійснюватись за рахунок кредитів (які мали надаватися на весь міжреконструкційний період шахт і фабрик);
- нове шахтне будівництво мало здійснюватись за рахунок державних капітальних вкладень із залученням іноземних інвесторів.

На момент прийняття Указу Президента України від 7 лютого 1996 р. № 116 "Про структурну перебудову вугільної промисловості" в Україні було визнано низькорентабельними 80 шахт (виробничою потужністю 44,9 млн т, планом вуглевидобутку 32,5 млн т), збитковими — 94 шахти (37,3 і 24,4 млн т), неперспективними — 38 шахт, які підлягали закриттю з витратами, що становили 30,0 трлн крб. (виробничою потужністю 8,3 млн т та чисельністю 50 тис. осіб).

Новий поштовх до прискорення реструктуризації шахт та галузі загалом і відповідно до зміни державної фінансової політики щодо функціонування та розвитку вугільної промисловості було отримано за результатами міжнародної конференції "Структурна перебудова вугільної промисловості України" (11–12 квітня 1996 р.) за участю Міжнародного банку реконструкції і розвитку (МБРР).

Було скасовано систему розрахункових та оптових цін на вугілля і дотації вугільної промисловості на утримання об'єктів соціально-побутової сфери. Головне, що не виявлялись і не мобілізувались внутрішні резерви підвищення вуглевидобутку та вуглепереробки. Панували гасла поточного моменту, які були сформульовані іноземними консультантами-експертами: закриття нерентабельних шахт і передання об'єктів соціально-побутової сфери шахтарських міст і регіонів у комунальну власність.

Прямі збитки від передчасного закриття так званих збиткових шахт — імені Ілліча, Брянківська, Центральна-Ірміно, Замківська та Луганська — за розрахунками вітчизняних економістів, становили 174,6 млн дол. США. Так, повні витрати на ліквідацію зазначених шахт становили 448,5 млн дол., а повні витрати на подальшу роботу — 286,3 млн дол. [1].

Виконані аналітичні розрахунки засвідчили наявність прямої функціональної залежності обсягів дотацій на покриття виробничих витрат розглянутих шахт за рахунок оптової ціни на вугілля від підвищення рівня використання виробничих потужностей цих шахт (табл. 1).

Другим напрямом зменшення обсягів субсидування бюджетними коштами поточної діяльності вугільних шахт є зменшення собівартості вугілля, рентабельність якого оцінюється відношенням оптової ціни до виробничих витрат на 1 т (табл. 2).

Таблиця 1

Залежність обсягів дотацій на покриття виробничих витрат вугільних шахт від підвищення рівня використання їх виробничих потужностей

Показник	Базовий рівень, %	Підвищення до рівня		
		70–75 %	80–85 %	90–95 %
Використання потужностей	45–50	70–75 %	80–85 %	90–95 %
Обсяг дотацій на покриття витрат за собівартістю	100,0	<2–2,5 раза	<5–5,5 раза	<6,5–7,0 раза
Частка покриття витрат за рахунок оптової ціни на вугілля	100,0	>1,2–1,4 раза	>1,5–1,6 раза	>1,7–1,8 раза

Таблиця 2

Динаміка рентабельності вугільної продукції

Показник	Одиниця	Значення					
		1996 р.	1997 р.	1998 р.	1999 р.	2000 р.	2001 р.
Собівартість 1 т готової вугільної продукції	грн.	66,8	84,0	90,5	95,2	115,0	136,8
Оптова ціна 1 т готової вугільної продукції	грн.	62,7	71,9	76,5	92,8	103,6	127,2
Рентабельність продукції	од.	0,94	0,85	0,84	0,97	0,90	0,93

Динаміка продуктивності праці робітників з видобутку вугілля

Показник	Одиниця	Значення					
		1996 р.	1997 р.	1998 р.	1999 р.	2000 р.	2001 р.
Місячна продуктивність праці	т	15,9	18,6	19,8	21,8	22,9	25,4

Динаміка зольності вугілля

Показник	Одиниця	Значення					
		1996 р.	1997 р.	1998 р.	1999 р.	2000 р.	2001 р.
Зольність рядового вугілля	%	33,8	36,4	36,1	36,5	36,5	37,2
Зольність відвантаженого вугілля	%	23,7	24,1	24,1	25,0	24,3	22,9

Третім напрямом підвищення ефективності вуглевидобутку є підвищення продуктивності праці в галузі на основі впровадження новітньої техніки, технології і організації виробництва, а не тільки завдяки скороченню загальної чисельності працюючих, у тому числі робітників з видобутку вугілля (табл. 3).

Четвертим напрямом підвищення результативності діяльності вугільної промисловості в системі народного господарства є зменшення зольності вугілля, відвантаженого кінцевим споживачам — тепловим електростанціям, коксохімічним заводам, а також населенню (табл. 4).

Отже, урахування рекомендацій та пропозицій вітчизняних вчених і практиків-господарників сприяло б підвищенню життєвого рівня у шахтарських регіонах та пом'якшенню соціально-економічних наслідків через поспішне закриття нерентабельних шахт.

Виконаний вітчизняними фахівцями аналіз засвідчив, що збитки від утримання об'єктів соціально-побутової сфери вугільної промисловості України в плані на 1996 р. могли бути перекриті безпосередньо в галузі. Частка збитків до планового прибутку становила б 16,4 %, а до планового обсягу реалізації — 6,2 % при рентабельності вугіль-

ної продукції галузі загалом на рівні 23,6 %, тобто вугільну промисловість можна було б звільнити від оподаткування за умови самозабезпечення додаткових витрат на утримання об'єктів соціально-побутової сфери. Згідно з планом на 1996 р. прибуток галузі становив би 44,9 трлн крб. (25,6 % балансового прибутку), що в 1,33 раза перевищувало б додаткові витрати на утримання об'єктів соціально-побутової сфери (33,6 трлн крб.). При цьому було визначено склад об'єктів соціально-побутової сфери, які доцільно було передати у комунальну власність [2].

Література

1. Ляшенко О. Ф. Науково-методичні основи державного управління процесом реструктуризації вугільної промисловості України. — Автореф. дис. ... канд. екон. наук. — К., 2002.
2. Столяров В. Ф. Дослідження фінансових проблем передачі об'єктів соціальної сфери вугільної промисловості України до комунальної власності // НДФІ Мінфіну України. — К., 1996.
3. Столяров В. Ф. Методологічні засади визначення фінансових субсидій у вугільний сектор України // Енергетика: економіка, технології, екологія. — 2002. — № 2.